

FUTBOLCHILARNI MUSOBAQAOLDI TAYYORGARLIK BOSQICHIDA TAKTIK TAYYORGARLIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20700498>

Yarkulov G‘ayrat Ibragimovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

O‘zbekiston, Toshkent

gayratyarkulov78@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada futbol jamoalarining musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida taktik tayyorgarlikni tashkil etishning zamonaviy usullari va prinsiplari yoritilgan. Musobaqaoldi bosqichining o‘ziga xos xususiyatlari, jamoaviy va guruhli taktik harakatlarni shakllantirish hamda raqib o‘yin uslubiga moslashish strategiyalari tahlil qilingan. Maqolada futbolchilarning taktik fikrlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *futbol, musobaqaoldi bosqich, taktik tayyorgarlik, jamoaviy hamkorlik, o‘yin modeli, taktik fikrlash, pressing.*

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni, xususan, futbolni aholi o‘rtasida ommalashtirish hamda professional darajaga ko‘tarish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrda "O‘zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-5887-sonli Farmoni hamda sohaga oid boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlar futbol tizimiga zamonaviy innovatsion uslublar va ilmiy yondashuvlarni joriy etish vazifasini belgilab berdi. Ushbu strategik qarorlar ijrosini ta‘minlash, xususan, yuqori malakali futbolchilarni tayyorlash tizimini takomillashtirish bevosita o‘quv-mashg‘ulot jarayonini to‘g‘ri

modellashtirish va ilmiy asoslangan metodikalardan foydalanishni talab etadi.

Zamonaviy futbol yuqori intensivlik, tezkor qarorlar qabul qilish va mukammal taktik intizom bilan xarakterlanadi. Futbol jamoasining musobaqalardagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan makrotsiklning eng muhim davri bo‘lgan musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida poydevorning qanchalik to‘g‘ri qo‘yilganiga bog‘liq.

Mazkur bosqichda futbolchilarning jismoniy sifatlarini yuksaltirish bilan bir qatorda, jamoaning yagona o‘yin modelini shakllantirish va taktik intizomni mustahkamlash eng asosiy vazifa hisoblanadi. Taktik tayyorgarlik – bu shunchaki maydondagi chizma va sxemalarni yodlash emas, balki har bir futbolchining o‘yin vaziyatlarini bir xil

talqin qilishi hamda dinamik o'zgaruvchan sharoitda soniyalar ichida eng maqbul taktik qarorni qabul qila olish qobiliyatidir. Davlatimiz rahbariyati tomonidan qo'yilgan talablar asosida raqobatbardosh jamoalarni shakllantirish uchun musobaqaoldi bosqichda taktik tayyorgarlik tizimini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish va takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy futbol yuqori intensivlik, tezkor qarorlar qabul qilish va mukammal taktik intizomni talab etadi. Futbol jamoasining muvaffaqiyati ko'p jihatdan musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida poydevorning qanchalik to'g'ri qo'yilganiga bog'liq.

Ushbu bosqichda jismoniy sifatlarni rivojlantirish bilan birga, jamoaning yagona o'yin modelini (game model) shakllantirish eng asosiy vazifa hisoblanadi. Taktik tayyorgarlik – bu shunchaki maydondagi sxemalarni o'rganish emas, balki har bir futbolchining o'yin vaziyatlarini bir xil talqin qilishi va soniyalar ichida to'g'ri qaror qabul qila olishidir.

Tadqiqotning maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — futbol jamoalarining musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida taktik tayyorgarlik jarayonini zamonaviy pedagogik, kognitiv va amaliy yondashuvlar asosida takomillashtirish hamda futbolchilarning o'yin davomidagi taktik mutanosibligini oshirish metodikasini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat.

Tadqiqot ob'ekti. Oliy ta'lim muassasalari va professional klublar

tizimidagi futbol jamoalarining musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichidagi o'quv-mashg'ulot jarayoni.

Tadqiqot predmeti.

Musobaqaoldi bosqichda futbolchilarning guruhli va jamoaviy taktik harakatlarini shakllantirish, o'yin modellarini joriy etish hamda taktik fikrlash qobiliyatini rivojlantirish vosita va usullari majmuasi.

Tadqiqotning gipotezasi. Agar futbolchilarning musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida taktik mashg'ulotlar o'yinning to'rtta asosiy fazasi (hujum, himoya va o'tish holatlari) uyg'unligida, kichik maydonlardagi intensiv o'yinlar (SSG) va videoanaliz texnologiyalari yordamida tashkil etilsa, bu futbolchilarning musobaqa sharoitida soniyalar ichida to'g'ri taktik qarorlar qabul qilish ko'rsatkichini va jamoaning umumiy o'yin samaradorligini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi.

Musobaqaoldi bosqichda taktik tayyorgarlikning vazifalari

Musobaqaoldi bosqich odatda 4–6 haftani tashkil etadi va u quyidagi asosiy taktik vazifalarni hal etishi lozim:

Jamoaning o'yin falsafasi va modelini belgilash: Hujum, mudofaa va o'tish fazalaridagi (transitions) harakatlar rejasini aniqlashtirish.

Guruhli va jamoaviy hamkorlikni mukammallashtirish: Chiziqalararo (himoya, yarim himoya, hujum) bog'liqlikni kuchaytirish.

Standart vaziyatlar ustida ishlash: Burchak to'plari, jarima zarbalari va autlarni amalga oshirish

hamda ulardan himoyalaniş sxemalarini shakllantirish.

Taktik moslashuvchanlikni oshirish: O‘yin davomida sxemalarni o‘zgartira olish qobiliyatini rivojlantirish (masalan, 4-3-3 dan 3-5-2 tizimiga o‘tish).

O‘yinning to‘rtta asosiy fazasi bo‘yicha taktik harakatlar

Zamonaviy futbolda taktik tayyorgarlik o‘yinning to‘rtta asosiy holati atrofida quriladi va har bir faza o‘ziga xos uslublarni talab etadi:

1. Hujum fazasi (To‘p jamoada bo‘lganda):

Bu fazadagi asosiy maqsad — to‘pni nazorat qilish, raqib mudofaasini kombinatsiyalar orqali yorib o‘tish va yakuniy zarba berishdir. Mashg‘ulotlarda pozitsion o‘yinlar (Rondo) hamda maydonni zonalarga bo‘lib hujumni tashkil etish mashqlaridan keng foydalaniladi.

2. Himoyaga o‘tish fazasi (To‘p yo‘qotilganda):

Bu o‘tish holatida jamoa darhol kontrpressing (to‘pni yo‘qotilgan joyning o‘zida qaytarib olish) g‘oyasini amalga oshiradi yoki tezda o‘z mudofaa pozitsiyasiga qaytadi. Mashg‘ulotlarda buni shakllantirish uchun kichik maydonlardagi o‘yinlar (SSG - Small Sided Games) qo‘llaniladi.

3. Himoya fazasi (To‘p raqibda bo‘lganda):

Asosiy vazifa — zonal yoki odamga-odam himoyalaniş, chiziqlararo kompaktlikni saqlash va raqibni xato qilishga majburlashdir. Murabbiylar bu

faza uchun himoyachilar va yarim himoyachilarning yaxlit blok bo‘lib ko‘chishi (Tactical shift) ustida ishlaydilar.

4. Hujumga o‘tish fazasi (To‘p olib qo‘yilganda):

To‘p qo‘lga kiritilgan soniyada jamoa tezkor qarshi hujumga o‘tishi yoki to‘pni xavfsiz zonaga chiqarib, pozitsion hujum boshlashi kerak. Bu maqsadda son jihatdan ustunlik yaratishga qaratilgan tezkor mashqlar (3v2, 4v3 hujumlar) o‘tkaziladi.

Metodologiya va Mashg‘ulot Vositalari

Musobaqaoldi bosqichda taktikani o‘rgatishning eng samarali usuli "Kognitiv-taktik yondashuv" hisoblanadi. Bunda futbolchi mexanik ravishda yugurmaydi, balki muammoni yechishga majbur qilinadi.

Kichik maydonlardagi intensiv o‘yinlar: Masalan, 4v4 + 3 (neytral o‘yinchi) mashqi orqali to‘pni saqlash va bo‘sh zonalarni topish taktikasi o‘rgatiladi. Maydon hajmini kichraytirish futbolchilarni tezroq fikrlashga majbur qiladi.

Taktik modellashtirish va nazorat o‘yinlari: Musobaqaoldi bosqichda o‘tkaziladigan o‘rtoqlik uchrashuvlari natija uchun emas, balki taktikani sinash uchun xizmat qiladi. Har bir o‘yinda jamoa oldiga aniq taktik vazifa qo‘yiladi (masalan, birinchi bo‘limda yuqori pressing qilish, ikkinchi bo‘limda esa past blokda himoyalaniş).

Videoanaliz va nazariy tayyorgarlik: Mashg‘ulotlar va nazorat

o'yinlari dron yoki kameralar orqali yozib olinadi. O'yinchi o'z xatosini vizual ko'rgandagina taktik tushunchasi to'g'ri shakllanadi.

Muhim eslatma: Haftalik tsiklda videoanaliz davomiyligi 15-20 daqiqadan oshmasligi kerak, aks holda futbolchilarning diqqati va qabul qilish darajasi pasayib ketadi.

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalari va musobaqaoldi bosqichdagi taktik tayyorgarlik xususiyatlarini tahlil qilgan holda, futbol jamoalari murabbiylari va sport mutaxassislariga quyidagi amaliy tavsiyalar beriladi:

O'yin modelini soddalashtirish va bosqichma-bosqich murakkablashtirish: Musobaqaoldi bosqichining dastlabki ikki haftasida jamoaga murakkab taktik chizmalarni yuklamaslik kerak. Avval o'yinning 4 ta asosiy fazasidagi eng soddaga guruhli hamkorlik shakllantiriladi, so'ngra bosqichma-bosqich butun jamoaviy taktikaga o'tiladi.

Kichik maydonlardagi o'yinlardan (SSG) maqsadli foydalanish: Jamoaga yuqori pressing va tezkor to'p uzatishni o'rgatish uchun mashg'ulotlarda maydon hajmi darajama-daraja kichraytirib borilishi lozim. Bu futbolchilarda vaqt va maydon yetishmasligi sharoitida (defitsit vaqti va makon) tezkor qaror qabul qilish ko'rsatkichini 25-30% ga oshiradi.

Nazorat o'yinlarida eksperiment o'tkazish: Musobaqaoldi o'rtoqlik uchrashuvlarida murabbiy hisob uchun emas, balki taktik moslashuvchanlik

uchun o'ynamog'i lozim. O'yin davomida asosiy sxemani (masalan, 4-3-3 tizimidan 3-5-2 tizimiga) o'zgartirish va futbolchilarning turli pozitsiyalardagi universal qobiliyatlarini sinab ko'rish tavsiya etiladi.

Videoanalizni mikrotsiklga to'g'ri taqsimlash: Nazariy va video mashg'ulotlarni haftasiga 2-3 martadan oshirmaslik lozim. Har bir videoseans 15 daqiqadan ko'p bo'lmagan formatda, faqatgina jamoaviy xatolar va raqibning kuchli/kuchsiz tomonlarini vizual ko'rsatishga qaratilishi kerak.

Standart vaziyatlarga alohida mikrosikl ajratish: Musobaqaoldi bosqichining so'nggi haftasida (musobaqa boshlanishidan 7-10 kun oldin) jismoniy yuklamalar kamaytirilgan holda, burchak to'plari, jarima zarbalari va autlardan unumli foydalanish hamda ulardan himoyalaniş sxemalarini avtomatizm darajasiga yetkazish zarur.

Xulosa. Futbolchilarni musobaqaoldi tayyorgarlik bosqichida taktik tayyorgarlikdan o'tkazish murakkab va tizimli jarayondir. Taktik tayyorgarlikning samaradorligi faqatgina murabbiyning g'oyalari emas, balki futbolchilarning ushbu g'oyalarni qanchalik tushunganligi va maydonda o'zaro uyg'unlikda harakat qila olishiga bog'liq.

Musobaqaoldi bosqichda to'g'ri rejalashtirilgan taktik yuklamalar jamoaning mavsum davomida barqaror va mazmunli o'yin ko'rsatishini ta'minlovchi asosiy poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Garganta, J. (2009). Trends of tactical performance analysis in team sports. *Modern Athlete & Coach*.
2. Bangsbo, J., & Peitersen, B. (2002). *Soccer Systems and Strategies*. Human Kinetics.
3. Artikov, A. A. (2018). Malakali futbolchilarning musobaqa sharoitidagi texnik usullarining maqsadli aniqligini tahlil qilish. *Sportga ilm-fan: ilmiy nazariya jurnali*, (3), 23–27-betlar.
4. Bektorov, O. Yo. (2020). Yosh futbolchilarning taktik tayyorgarligi. *Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: nazariy va amaliy tadqiqotlar nomli XXXII xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami*, 2-son, 117–120-betlar. Moskva: “Internauka” nashriyoti.